



Otto Henrich Schmeltz var født i Roskilde den 14. september 1814. Hans far Johan Henrich Schmeltz var vævemester, født i Holland i 1772. Han arbejdede rundt omkring i Tyskland og slog sig i 1797 ned i København, hvor han mistede alt ved Københavns bombardement i 1807. Derefter fik han arbejde på Usserød Klædefabrik. I 1811 blev han ansat som vævemester på Maglekilde Tøj- og Raskmageri (rask er en slags kamgarn). Samme år giftede han sig i Roskilde med Ellen Cathrine Magnus. Foruden Otto havde ægteparret datteren Cathrine Elisabeth, som var født i 1812.

Efter afslutningen på napoleonskrigene og dermed englændernes blokade af fastlandet, kom der igen engelske industriprodukter til Danmark. Det førte med sig, at adskillige virksomheder måtte standse, deriblandt Maglekilde fabrikken. Vævemesteren fik sin afsked og begyndte derpå som selvstændig næringsdrivende i Skomagergade.

I 1822 blev han borger og raskmager i Roskilde efter at have aflagt ed som borger, hvor han ikke alene svor huldskab, lydighed og anden pligt til kongen, men også til byrådet og byens borgere.

I 1824 døde Johan Henrich Schmeltz og hans kone måtte under trange kår drive væveriet videre, indtil Otto Henrich kunne træde til. I 1833 gjorde han sin svendeprøve. Det var et stykke bomulds-sjang (et fint glat uldent stykke stof) "som befandtes at være forsvarligt og godt udført".



Skomagergade 9 - bygningen helt til højre omkr. 1912/15

I 1834 boede familien i Hersegade. O. H. Schmeltz arbejdede som en slags bestyrer for sin mor. Fra 1840'erne boede familien i Skomagergade 9.

Der har i nogle år hersket den misforståelse, at Schmeltz boede i nr. 17 - årsagen er den simple, at man i folketællingerne på det tidspunkt anvendte matrikelnumre som stedsangivelse, og matrikelnummeret er ganske rigtigt 17, men i nutidens gadenumre er det nr. 9

O. H. Schmeltz løste i 1851 borgerbrev, som fabrikant. Han fremstillede hovedsagelig bomuldstøj, som blev solgt til større købmænd og direkte fra Skomagergade nr. 9. Han drog også rundt til markeder og solgte sit klæde. Han underholdt sin mor og sin søster, var arbejdsom og nøjeregnende med økonomien. I 1853 døde fru Schmeltz. O. H. Schmeltz fortsatte med at sørge for sin søster til hendes død i 1880.

I 1857 blev O.H. Schmeltz beskikket til fattigforstander og i 1863 blev han valgt ind i byrådet. Han havde nået så langt, at han ikke mere behøvede at rejse rundt for at sælge, men kunne i 1864 slå sig ned i ejendommen Rådhusstorvet 6, som han havde købt. Her indrettede han sig i stueetagen med virksomhed, kontor og sin beskedne lejlighed. 1. salen blev i en periode udlejet til politifuldmægtig Berthelsen, hvis 2 døtre holdt pøgeskole. I kælderen, hvor der var direkte indgang fra fortovet, kunne der købes alt, hvad der blev lavet af træ.



I 1868 ombyttede O. H. Schmeltz sit borgerbrev, som fabrikant med et, som købmand. Han var i ordets egentligste forstand sin egen herre, idet han klarede sin virksomhed selv, først i 1876 antog han en handelslærling. Der er ingen tvivl om at O.H. Schmeltz har været myreflittig. Han nøjedes ikke kun med at arbejde, men interesserede sig så meget for sin by, at han deltog aktivt i dens ve og vel.

I 1878 blev Ting- og arresthuset bygget i Jernbanegade og året efter stod Duebrødre Hospitals nye bygning på Fondens Bro færdig. Der var en åben plads fra hospitalets bygning til rådhuset, hvor prokurator Valløs store gård havde ligget. Den var stærkt forfalden blevet købt af byrådet og nedrevet for at få bedre orden på forholdene i Fondens Bro. "Man" var enige om, at det ville være det bedste, at rive det gamle rådhus ned og i stedet bygge det store rådhus, som byen havde så meget brugt for. Snakken gik og det blev ikke til andet.



Det gamle rådhus - før prokurator Valløs store gård blev nedrevet

Så tog en foretagsom H.O. Schmeltz et overraskende skridt. Han skrev i august 1880 anonymt til byrådet og tilbød at bidrage med 20.000 kr. til et nyt rådhus under forudsætning af, at det ville blive opført ikke senere end 1885.

Det kom fuldstændig bag på byrådet og det kom med et undvigende svar, en meget dårlig undskyldning om, at regnskabet for 1880 ikke var afsluttet endnu og man derfor ikke havde oversigt over byens midler. O. H. Schmeltz, hvis anonymitet nu var brudt, fornyede og forøgede året efter sit tilbud, og nu slog byrådet til og tilbød ham en plads i det særlige byggeudvalg, som blev nedsat. Umiddelbart er det ikke til at forstå, at Roskilde Byråd ikke med det samme tog mod O. H. Schmeltz tilbud, da 20.000 kr. i datidens mønt svarer til 1.856.000 kr. i dag.

O. H. Schmeltz havde betinget sig, at byggeriet kunne påbegyndes i 1882. Det mål blev ikke nået, men der blev afholdt en arkitektkonkurrence, hvor der kom flere gode forslag. I et af dem blev det foreslået, at nedrive det kompleks af huse, som lå mellem byens 2 torve. Det var en ide, som O.H. Schmeltz huskede og gjorde til sin.

Byggeudvalget fik professionel hjælp og vinderen blev arkitekt H. Storck, men det var 2. præmien, som byggeudvalget valgte. Det var udarbejdet af arkitekt O.P. Momme i forening med muremester C.J. Schledermann, som var en af byens dygtige håndværksmestre. Roskildes byråd havde betinget sig at rådhusbyggeriet skulle holdes inden for 50.000 kr. Arkitekt Mommess forslag var på 51.000 kr. og arkitekt Storcks på 57.000 kr. De sagkyndige havde peget på arkitekt Storcks forslag, men pengene var altafgørende. Købmand Carl Madsen havde bidraget til opførelsen med 5.000 kr. og undervejs lagde begge yderligere 1.500 kr. i kassen. De delte også udgifterne på 800 kr. til de 2 lygter, der står foran indgangen. Det viste sig at være klogt, at O.H. Schmeltz var blevet medlem af byggeudvalget. Flere gange skete det, at byrådet tøvede, når det drejede sig om udgifterne til udsmykningen af byrådssalen og trapperummet, men så trådte O.H. Schmeltz til med sin åbne pung. I "Årbog til Roskildes historie 1800 – 1900" er der til mindste detalje gjort rede for de forskellige udgifter og hvem der udførte de forskellige arbejder.

Det samme gælder for hans flotte gave - et springvand, som skulle stå på Rådhus torvet.

Springvandet var tegnet af arkitekt V.J. Mørk – Hansen blev afleveret til Roskilde den 17.1.1896. Vandet løber på søjlen ud gennem ørnehoveder, der ligesom den øverste krans af bladværk og roser er inspireret af Roskilde byvåben.



Der er ingen tvivl om, at O. H. Schmeltz store betydning for Roskilde ligger i ideen om at nedrive det kompleks af huse, som delte vore dages Stændertorv i 2 torve - et mod øst: Nytorv og et mod syd/vest: Rådhus-torvet.

O.H. Schmeltz vidste, at et sådant projekt ville tage år. Det ville ikke blive realiseret i hans levetid, men han kunne sætte snebolden til at rulle, så han testamenterede 20.000 kr. som skulle stå og trække renter, til der var nok til at realisere hans plan. O.H. Schmeltz testamenterede midler gjorde, sammen med mange andre økonomiske tiltag muligt, at købe husene i 1898 og nedrive dem i 1908. Først da fik Roskilde det, som i dag anses for byens centrum.



Borgmester Aagaard var klar over, hvilken guldfugl eller mæcen Roskilde havde, og de 20.000 kr. kunne han godt bruge her og nu for at løse et andet af byens problemer.



Allehelgensstræde var meget smalt. Dets udmunding i torvet var en snæver og livsfarlig gyde på grund af Hans Winthers Garveri, som lå på hjørnet og et godt stykke ned ad strædet, som det ses på billedet her fra 1898. Ud over strædet var snævert, så larmede garveriet og lugten fra det var fæl. Helt slemt var det, når Pyren, et stinkende fluidum af opløst hønsemøg og egebark, var udtjent og blev hældt ud i rendestenen for selv at finde vej til fjorden. Det kunne byen måske leve med—der var andre garverier rundt om - , men det smalle stræde var livsfarligt. Der var ikke plads nok til en hestevogn og fodgængere på samme tid. Fodgængerne i Allehelgensstræde var jaget vildt. De måtte enten klemme sig op ad husene eller stille sig i garveriets portåbning.



Også Hans Winther var opmærksom herpå, og han fik 1890 rykket porten ind, så der blev bedre plads, men det var begrænset, hvor meget plads der var og fodgængerne hastede stadigvæk gennem strædet for ikke at blive kørt ned.

O.H. Schmeltz havde også set vanskelighederne. Derfor gav han samme år et lille stykke af sin grund ud mod Allehelgensstræde til byen. Stykket begyndte ved udkørslen fra hans gård og sluttede lidt forbi gavlen til et af hans bagbygninger.

Nu fik Roskildes borgere et rigtigt trafikhelle, hvor de kunne puste ud og vente indtil muligheden for at komme videre viste sig. Disse foranstaltninger kunne kun afhjælpe problemerne, ikke løse dem. De blev større i de følgende år, da strædet blev forlænget til Jernbanegade. Den nye del fik navnet Allehelgensgade. Borgmester Aagaard klagede sin nød til O.H. Schmeltz, som i 1896 gav 18.000 k. og året efter yderligere 20.000kr. så byen kunne købe Hans Winthers ejendom til nedrivning. Strædet blev udvidet og hele gadeforløbet fik navnet Allehelgensgade i 1900.



På det tidspunkt var O.H. Schmeltz død. Det skete den 4. juni 1898. Sjældent, for ikke at sige aldrig, har der i Roskildes historie været en mand, som fortsatte med at sætte sit præg på byen i mange år efter sin død til stor glæde for borgerne.



I 1899 -1900 blev O.H. Schmeltz Stiftelse, Allehelgensgade 6 bygget. Den 23. og 24.9. 1900 var der åbent hus, så alle kunne se den nye bygning, der stødte op til det lille åbne stykke, som han i 1870 havde givet til byen. Stiftelsen var fribolig for 6 ugifte kvinder, som tog huset i besiddelse 1901. Stiftelsen blev bestyret af Roskilde Kommune. I 1997 blev den sat til salg og afhændet året efter.





Som ved projektet med husene mellem torvene, så havde O.H. Schmeltz også et andet fremtidigt projekt.

Byen skulle anlægge et lystanlæg. Vel var der Klostermarken, men den ejedes af Roskilde adelige Jomfrukloster. Derfor havde han testamenteret et beløb, som skulle gøre det muligt at købe jord til en park.

I 1907 blev Pipers Vænge købt. For at få råd til beplantning, blev der solgt grunde langs vængets kanter mod Frederiksborgvej og Skt. Ibs Vej. 1916 var den 4,5 ha store Byparken anlagt, som en engelsk park med store fritstående træer, 2 søer og en lille bæk, som fik vand fra Maglekilde. 1922 blev pavillonen bygget.

O.H. Schmeltz havde betinget sig, at der ikke blev udøvet sport i dette lystanlæg. Meningen var der skulle promeneres og høres musik.

Foruden de ydre tegn på O.H. Schmeltz interesse for sin by, så var der i hans testamente afsat midler til 13 legater, som hvert år skulle give penge til mange forskellige formål fra Roskilde Tekniske Skole til brændselshjælp og middag om vinteren til fattige børn.

O.H. Schmeltz må have været en praktisk mand, som så realistisk på tingene, for der var også afsat midler, hvis renter skulle bruges til administration af de forskellige legater og "til vedligeholdelse for så lang tid som muligt af afdødes gravsted på Roskilde Gråbrødre Kirkegård i samme smukke stand i enhver henseende, hvori nu det er, herunder selvfølgelig også indbefattet det af afdøde af Roskilde Byråd rejste monument, gravgelænder m.v., samt til gravstedets fornyelse, efterhånden som de tidsfrister, for hvilke det erhverves udløbe".

Der var også legater, som hvert år skulle uddeles til ugifte kvinder eller enker efter mænd af handels- eller håndværkerstanden i Roskilde. Legaterne var for livstid.



Nogle af disse legater indgik i grundlaget for oprettelse af den nye Schmeltz Stiftelse. Den primære donator var Schmeltz' efterfølger Carl Andersen. I 1942 stod Stiftelsen færdig over for Roskilde Bibliotek Ved Klostermuren, som fribolig for 11 ugifte kvinder. Den blev bestyret af Roskilde Kommune. I 1997 blev den udbudt til salg og solgt året efter.



Hvis O. H. Schmeltz gaver, legater med videre lægges sammen bliver beløbet: 232.000 kr. eller omregnet til nutiden mønt godt 16 mio. kroner

Indtil 2014 havde Roskilde noget beskedent hædret byens store velgører ved at opkalde en parkeringsplads efter ham, men nu er det lille trafikhelle i Allehelgensgade blevet istandsat og fået navnet "Schmeltz Have" og vil stå som et værdigt minde om agent, ridder af Dannebrog og købmand O.H. Schmeltz.

Roskilde 2014

Lotte Fang

Illustrationer v/Kurt Buchtrup

